

2020 tavaszán próba-, majd 2020 nyarán megelőző feltárást végeztünk a Csepel-Szabadkikötő északi részén, annak is keleti szegletében, a Budapesti Szabadkikötő Logisztikai Zrt. leendő beruházása során érintett területen. A telken a feltárások előtt füves, látszólag erősen feltöltött területet láthattunk, ahol a régészeti kutatás első fázisaként 12 kutatószondát készültünk meghúzni.

A kutatóárokakat az előzetes régészeti dokumentáció elkészítéséhez mindig a természetes altalaj szintjéig húzzuk meg, s így tettünk a szóban forgó telken is. A munkát nehezítette a területen láthatóvá vált 4–6 méter vastagságú hulladékkréteg. Meglepetésünkre azonban, a kutatás harmadik napján egy sírfolt mutatkozott a 4,5 méter vastag jelenkori feltöltés alatt,

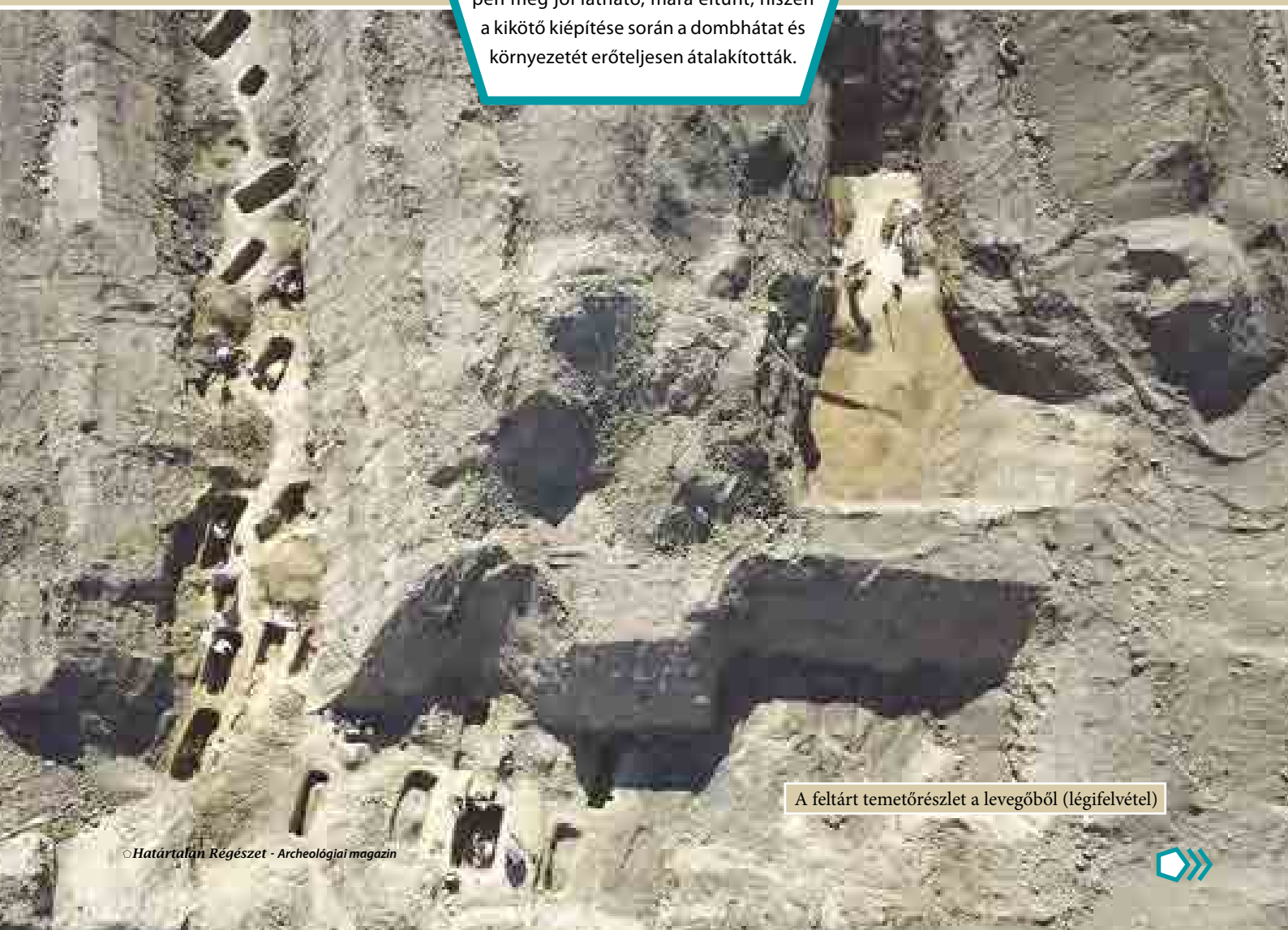
A II. ka-tonai felmérés (1819–1869) térképén jól látható, hogy a szóban forgó területen egykor egy ÉK–DNY-i irányú dombhát húzódott. Ennek az egykori dombhátnak az északkeleti csücskén, annak ÉNy–DK-i irányú lejtőjén sikerült rábukkanni az azonos tájolású sírokból álló, diagonális szerkezetű avar kori temetőrészletre, amelyet a két ásatásnak köszönhetően sikerült nyugati, déli és keleti irányban lehatárolnunk. Ez a dombhát, amely a 19. századi térképen még jól látható, mára eltűnt, hiszen a kikötő kiépítése során a dombhátat és környezetét erőteljesen átalakították.

Egy eltemetett sírmező a kikötőben

Budapest 21. kerület, Csepel-Szabadkikötő

43

valamint a következő napokban egymás után jelentek meg a sorba rendezett sírfoltok. Az első sírban egy avar harcos váza bontakozott ki, akinek felsőtestét és balján fekvő hátsólovát korabeli sírrablók felforgatták. Szerencsénkre, és nagy örömünkre a sír nagy része még így is bolygatatlannak bizonyult, így kibontakozott előt-

A feltárt temetőrészlet a levegőből (légifelvétel)

Egy eltemetett sírmező a kikötőben

44

tünk egy avar harcos 1300 éves sírja. Az elhunyt bokájára harci baltáját, bal kézfeje mellé kését, jobb medencéje tájkára pedig díszes bronzkoronggal lecsüngő tarsolyát helyezték. Az avar harcos lovát félig felszerszámozva, kengyellel és zablával fektették gazdája mellé. A sírokat a februári hidegben nagy lelkesedéssel és izgalommal telve tártuk fel. Szép lassan feltűnni látszott előttünk egy, az avar kor korai és középső időszakára keltezhető közösség sírmezőjének részlete, melyben a nők és a gyermekek sírjai egy-egy lovas harcos köré csoportosultak. A női sírok egyik legértékesebb lelete egy arany fülbevaló volt, amit a sírt kifosztók a felforgatott csontok között felejtettek. De szebbnél szebb gyöngysorok is napvilágra kerültek, olyan érdekes tárgyakkal egy sírban, mint egy bronzveretes faveder, vagy női tarsolyok tartalmaként faszelencék, tűtartók és csontfésűk. Külön kiemelendő az agyagedények változatossága, melyek közül az egyik lovas sír mellékleteként érdekes mitikus szimbólumrendszer karcoltak az edény oldalába. Egy másik férfi sírjából pedig 5. századi jegyeket mutató, füles kancsó látott napvilágot. A próbafeltárás végére, március elejére maradt a legszebb, legnagyobb munkát és odafigyelést

Az egyik lovas sír étel/italmellékletének edénye

Bronzkorong az egyik sírből

A feltárt temetőrészlet a földről

igénylő avar harcos felszerszámozott lovas sírjának feltárása. A ló kantárát és a farhámot 77 db félgömb alakú rozettás, préselt bronzverettel ékesítették két sorban, melyek összetekeredve, több rétegben mutatkoztak a ló pofájának és farának környékén. A kifosztott temetkezésben megtaláltuk a lovas harcos kését és lándzsáját.

2020 júniusában a megelőző feltárás már ezeknek az eredményeknek a tudatában kezdődhetett el. A tavaszi ásatás hideg és csapadékos időjárási viszonyosságait a nyári kánikula és záporok váltották fel, azonban a lelkesedésünkben mit sem veszítettünk. A tavaszi ásatások tapasztalataiból levont megfigyeléseink alapján a leendő épület alapozásának vonalában 6 árkot nyitottunk meg, ahol ugyanazokkal a rétegviszonyokkal találtuk szembe magunkat, mint amivel a próbaásatás során is. Az avar kori sírok mellett még 3 kora bronzkori urnatemetkezést és néhány késő középkori objektumot is feltártunk.

Az avar kori temetkezésekhez készített sírgödrök lekerekített sarkú, téglalap alakú aknasírok voltak. A sírgödrök betöltésében gyakran találtunk bronzkori kerámiatöredékeket is, amelyek arra utaltak, hogy az avar kori sírok megásásakor több urnate-

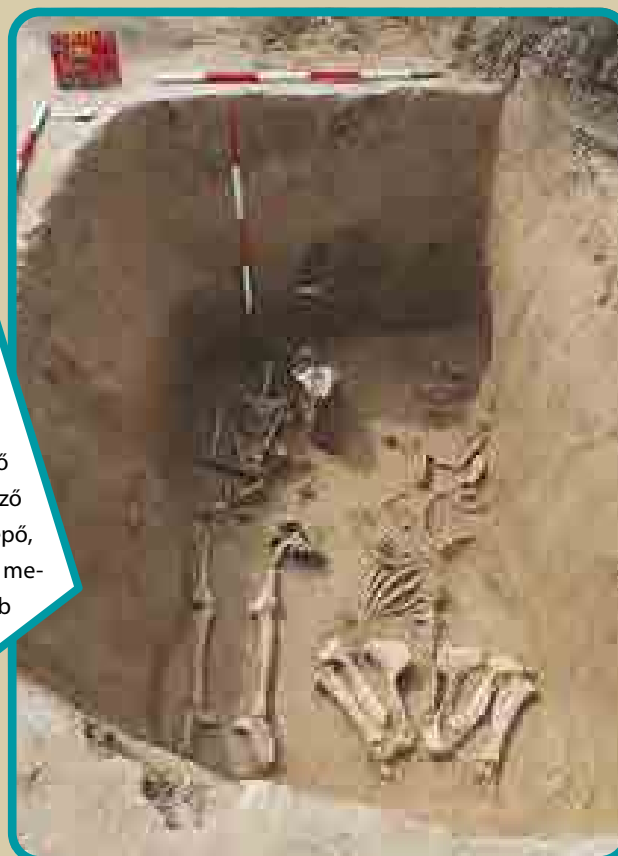

5. századi jegyeket mutató füles korsó

Ún. „füles” sír bontás közben

Lóval eltemetett avar harcos sírja

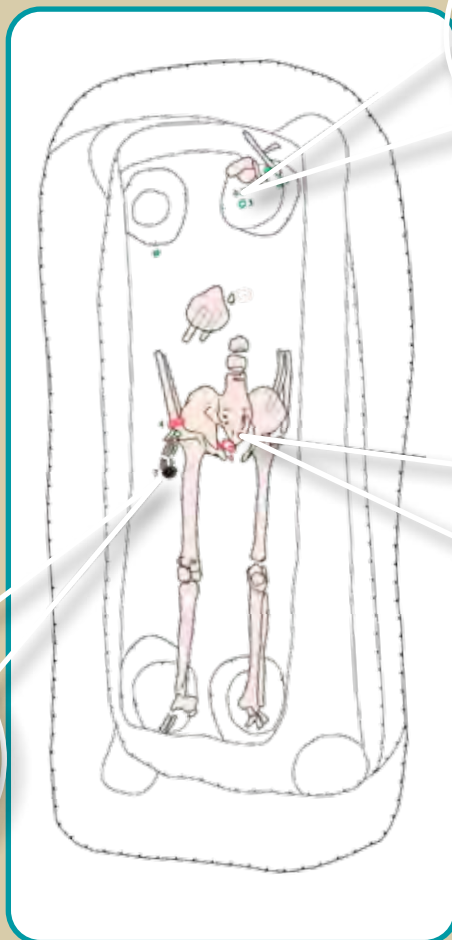
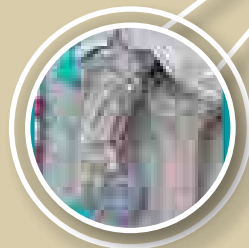
A Csepel-szigeti avar temető sírjaiban több esetben is sikerült cölöpös szerkezetű sírpítmények nyomát rögzíteni. A legáltalánosabb ezek közül az, amikor a sírgödör hosszanti oldalfalából 2-2 fül nyúlik túl annak síkján. Korábban úgy vélték, hogy ezek a vájatok a koporsó leengedését segítették, szabad mozgást biztosítva a kötélszámára. Szerencsés régészeti megfigyelések alapján tudjuk, hogy ezek a fülek inkább sírpítmény részét képezték, és vizsgált korszakunkban is előfordulnak. Mint azt bemutattuk, a temető régészeti anyagában található korábbi korszakok hatását tükröző germán vagy germán jellegű leletanyagot, így cseppet sem meglepő, hogy a temetkezési szokásokban is megfigyelhetők olyan elemek, melyek az avar közösségek ideköltözése előtt is jelen voltak a tágabb régióban. A 7. századi Csepel-szigeti népesség kulturális gyökere rendkívül sokrétű, ami a fontos kereskedelmi csomópontot őrző közösség hagyományainak sokszínűsége is egyben.

Egy eltemetett sírmező a kikötőben

metkezést is elpusztíthattak. Az aknasírok hosszanti oldalainál olykor padkát vagy úgynevezett „füleket” alakítottak ki. Utóbbiakat életkorra és nemre való tekintet nélkül alkalmazták. A fejkénél és lábknál gyakran lemélyítették a sírgödör alját, ami feltehetőleg a kerevet (halotti ágy) lábainak elhelyezésére szolgált.

A korabeli bolygatás ellenére is megfigyelhető volt, hogy az elhunytakat háton fekvé tették a sírba. Az olykor bolygatatlan karok pedig a váz mellett nyújtva, néhány esetben a kezek a medencére helyezve feküdtek. *In situ*, azaz eredeti helyzetben főként csak a lábak mellett elhelyezett használati és viseleti eszközök kerültek elő. A nyári ásatás alatt 3 lovas temetkezést tártunk fel, amelyeknél minden esetben a teljes lovat azonos tájolással a halott bal oldalára helyezték. A bolygatás nemcsak az emberi vázkat, hanem a lovakat, elsősorban fejük tájékát érintette. Az érintetlen vázrészeken azonban kengyelt, hevedercsatot és ezüst vagy bronz kantárvereteket találtunk. Mindössze néhány olyan sír került elő, amelyet nem dúltak fel

46

Halotti kerevet lábainak nyomai az egyik sír rajzán

a korabeli sírabbalás során, azonban ezek közül az egyik kifejezetten gazdag melléklettel rendelkezett. A koponya környékén téglalap alakú bronzveretek és gyöngyök helyezkedtek el, amelyek minden bizonnyal egy fátyol vagy párta díszei lehettek. A halott bal felkarjának aljánál egy ezüsből készült nagygömbcsüngős, granulációval és üvegbetéttel díszített fülbevaló feküdt. A bal medencelapát környékén és a bal combcsont külső és belső

könyékén téglalap alakú bronzveretek és gyöngyök helyezkedtek el, amelyek minden bizonnyal egy fátyol vagy párta díszei lehettek. A halott bal felkarjának aljánál egy ezüsből készült nagygömbcsüngős, granulációval és üvegbetéttel díszített fülbevaló feküdt. A bal medencelapát környékén és a bal combcsont külső és belső

A Csepel-Szabdkikötő avar kori temető egyik sírjában egy felnőtt nő nyugodott. Az elhunyt kifordított koponyacsontjai között egy lapított gömb alakú millefiori gyöngy is feltárára került. Ez a magas technikai ismeretekkel és speciális receptúrával előállított, a gyöngytestet alkotó „ezer virág” mintájú gyöngyfajta már a római császárkorban is kedvelt ékszer volt, majd főleg a kora középkori Mediterráneumban és a Rajna vidékén a 6. században vált szélesebb körben elterjedtté. Szélesebb körű elterjedéssel divatja töretlen maradt a 6. század vége – 7. század első fele/középe időszakának gyöngyviseletében is. A csepeli sír szép kivitelezésű kora avar kori millefiori gyöngye a Meroving-kori germán gyöngyviseletben elterjedt változatokkal áll szorosabb kapcsolatban. Az ősi üvegműves technológiával készített, speciális technikai tudást igénylő virág- és szemes díszítésű millefiori gyöngy kereskedelmi áruként kerülhetett a Csepel-Szabdkikötőben eltemetett nő halotti viseletére.

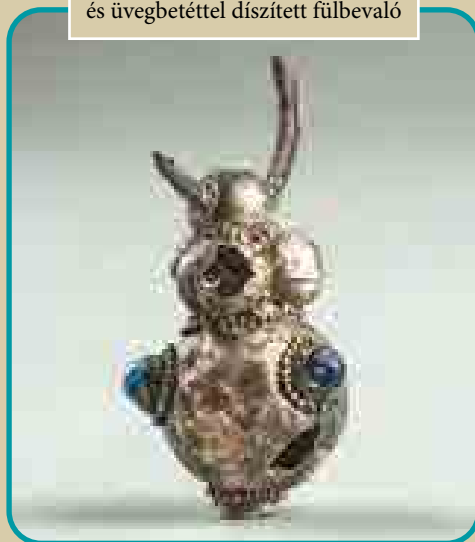
Fátyol- vagy pártadisz részét képező téglalap alakú bronzveretek a koponyán

felénél egyaránt sikerült megfigyelni az egykor övről lelógó vas láncszemek végén a pipereeszközöket és a kétsoros csontfésűt. Emellett előkerült még a sírban egy vaskés, egy övcsat, néhány kisebb vas- és bronztárgy. A sírban talált tárgyak ismeretében felmerül a kérdés, hogy vajon miket vihettek el a rablások alkalmával, ha ezt a sírt bolygatlanul hagyták?

Mindkét ásatás alkalmával megfigyeltük, hogy a sírok majdnem mindegyikét már saját temetési ideje után nem sokkal kirabolták. Ezeknek a sírrablásoknak több fajtáját tudtuk megfigyelni. A rablás a cölöpszerkezetes, halotti ágygal (a halotti ágyat a néprajzi szakirodalom „Szent Mihály lovának” is nevezi) elhantolt vázánál igen egyszerű lehetett, lévén a sír helyét az építmény pontosan jelezte. A rablónak csupán a koporsó tetejét kellett feltörni, és az értékes tárgyakat könnyedén kiemelheték. A vázak másik részét nagyobb,

Ezüstből készült nagygömbcsüngős, granulációval és üvegbetéttel díszített fülbevaló

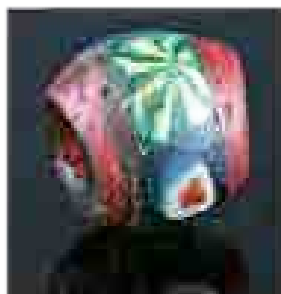

a mellkasra irányuló rablógödörrel foszthatták ki. A rablás harmadik típusánál a felnyitott koporsófedelet elmozdítva a teljes vázat felforgatták, ékszerek után kutatva. Ilyenkor a váz csontjai szinte kivétel nélkül nem anatómiai rendben feküdtek. Ezek némelyikénél megfigyeltük, hogy a koponyát, azaz a fejet gondosan a váz medencéjére helyezték vissza. Hiedelemvilágukban talán volt helye a megzavart holtak boszszújától való félelemnek, így igyekeztek a váz csontjait visszahelyezni a sírba. A metszetre bontott temetkezéseknél sokszor megfigyeltük, hogy a feltört koporsókat és a nyitva hagyott sírokat az eső, szél és erózió temette vissza. Képzletünkben visszatérve az egykori sírmezőre, szinte lejátszódik előttünk a holtak kifosztásának menete. Vajon mindezt az éj leple alatt tették? Vagy a már elhagyott temető szabadon volt fosztogatható? A kutatás mai állása szerint vagy közvetlenül a temetés után rabolták ki a temetkezéseket, vagy a késő avar kori népesség foszthatta ki az előttük itt élők sírmezőit. A feltárt sírok között három esetben találtunk olyan vázat, melynek csupán koponyája volt kifordított, bolygott helyzetben. Ezekben a sírokban értékes tárgyat – bármennyire is reménykedtünk benne, hiszen szinte érintetlenek voltak – nem találtunk. A rablók vajon tudták, kinek a sírjait kell kiásni és feltörni? A vagyoni helyzet és a társadalmi rang jelezve volt a sírmezőn esetleg fejfákkal? Sok-sok kérdés, melyre a kutatás mai állása szerint egyelőre nem kapunk választ...

Különleges díszítésű, ún. millefiori gyöngy az egyik sírből (rajz: Tarbay Annamária)

1 cm

◇ ◇ ◇